

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ТА ПРИКЛАДНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 159 – 37.03: 793.327

© К. П. Березіна, С. А. Котенко, А. А. Малишева, 2021

[orcid.org/ 0000-0001-6878-4516](https://orcid.org/0000-0001-6878-4516)

[orcid.org/ 0000-0003-0234-5021](https://orcid.org/0000-0003-0234-5021)

[orcid.org/ 0000-0001-6107-5397](https://orcid.org/0000-0001-6107-5397)

<https://doi.org/10.33989/2226-4078.2021.2.239955>

БЕРЕЗІНА Катерина Павлівна

*викладач кафедри педагогіки та психології Харківської державної академії
фізичної культури*

КОТЕНКО Світлана Андріївна

*викладач кафедри педагогіки та психології Харківської державної академії
фізичної культури*

МАЛИШЕВА Анжеліка Анатоліївна

*викладач кафедри педагогіки та психології Харківської державної академії
фізичної культури*

ПСИХОСОЦІАЛЬНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДПІДЛІТКОВОГО ВІКУ В СІМ'ЯХ З РІЗНИМ ВІДНОШЕННЯМ ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Статтю присвячено аналізу відмінностей психосоціального функціонування дітей перепідліткового віку в сім'ях з різним відношенням до шкільних обов'язків. Сучасна шкільна освіта надає багато простору для творчості, вибору методів опанування програми, яка разом з цим, стає все більш вимогливою. Батькам учнів буває важко визначитись з мірою надання відповідальності за виконання домашніх завдань своїм дітям. Особливо це стосується дітей перепідліткового віку (9-12 років), яким начебто вже не треба допомагати та контролювати їх у шкільному процесі. Водночас з цим повна відстороненість дорослих може викликати тривогу з боку усіх учасників цієї складної діяльності.

В результаті експериментального дослідження виявлено, що діти перепідліткового віку, батьки яких не вважають за доцільне втручатись у шкільний процес, показують низький рівень психосоціального розвитку. Такий результат може означати, що цим

дітям бракує здатності виконувати повсякденну діяльність та вступати у відносини з людьми таким чином, щоб ці відносини задовольняли обидві сторони. Більшість учнів середніх класів з низьким рівнем психосоціального функціонування зазвичай мають проблеми інтерналізованого характеру. Тобто їм важко проявлятися і бути соціально активними. Тоді як екстерналізовані (зовнішні) симптоми порушення психосоціального розвитку не виражені в обох групах.

Додаткове дослідження рівню тривоги виявило відмінність між групами по шкалах «сепараційна тривога», «соціальна фобія» та «шкільна фобія». В сім'ях, де батьки відсторонились від шкільного навчання своїх дітей, починаючи з середніх класів, рівень тривоги за цими шкалами вище. За шкалами «соматичні симптоми тривоги», «генералізований тривожний розлад» істотних відмінностей між вибірками немає – в обох групах показники за цими шкалами не перевищують прийнятний рівень. Отже можна вважати, що повне невтручання батьків у шкільний процес дітей, які навчаються в середніх класах, може сприйматись ними як брак батьківської уваги, що впливає на впевненість у підтримці в шкільній діяльності, яка все ж таки, займає велике місце у повсякденному житті дітей шкільного віку

Ключові слова: психосоціальне функціонування, психосоціальне благополуччя, перепідлітковий вік, відношення до шкільного навчання, тривожні розлади, сепараційна тривога, шкільна фобія, соціальна фобія.

Постановка проблеми. Сучасні батьки стурбовані низкою факторів дорослішання своїх дітей. Про це свідчать розмови в батьківських чатах, на інтернет-форумах, тривожні дописи в соціальних мережах. Однією з розповсюджених скарг є відсутність інтересу у дітей до шкільної програми та до отримання будь-яких академічних знань, пасивність у навчанні, низька мотивація на отримання гарних оцінок.

З іншого боку, в суспільстві панує думка, що оцінки та академічні знання ніяк не впливають на успіх у дорослому житті, тож, не треба вимагати від дітей кращого навчання.

Формувачами думок також виступають відомі люди, наприклад, зірки естради або популярні блогери. Діти відомих людей мають гувернерів із зарубіжних країн – носіїв іноземних мов, коштовних тренерів із різних видів спорту. Крім цього, зараз дуже популяризуються заняття мистецтвом: живописом, класичним балетом, скульптурою, режисурою, музикою тощо. Успіхи дітей відомих та заможних осіб демонструються

широкому колу глядачів, від чого у людей середнього та низького матеріального достатку може виникнути відчуття, що вони мало стараються для своїх дітей, не надають їм якісної освіти. Відчуття провини та тривоги посилюється, коли, на суб'єктивну думку батьків, їх діти недостатньо успішні навіть у шкільному навчанні. Водночас інші блогери транслюють протилежну думку про те, що відсутність вищої освіти та неуспішність у шкільному навчанні не завадили їм стати відомими та заробляти великі гроші.

Подібна подвійність суджень тільки збільшує батьківську тривогу. Дорослі не розуміють, на що їм орієнтуватися: вимагати від дітей старанності в школі, або дати змогу обирати самостійно, чому вчитися та чи вчитися взагалі. Якщо кілька десятиріч тому батьки спирались на досвід своїх батьків у вихованні, то сьогодні з його інформаційною доступністю надає багато варіацій, кожна з яких суперечить іншій. Але найбільш важливим є вивчення психологічного стану дітей, батьки яких вирішили покласти всі зусилля на розвиток та освіту своїх нащадків, або навпаки, не втручатись у освітній процес та надати дитині повну свободу у навчанні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із маркерів психологічного благополуччя є психосоціальне функціонування дитини. При переході з одного вікового періоду в інший відбувається динаміка психічних станів, формується оволодіння вищими психічними функціями і саме показники успішності цього процесу впливають на розвиток особистості (Выготский, Л. С.). Проте, в молодшому шкільному віці поруч з дитиною майже весь час знаходяться важливі дорослі, які супроводжують та допомагають встановлювати взаємовідносини із соціальним оточенням, приймати нові правила, оволодівати навичками довільної поведінки. Допомога дорослих надає поштовх для формування саморегуляції і впевненості в своїх здібностях. Тоді як перехід із молодшого шкільного віку в середній передбачає як від дітей, так і від їх батьків нові вимоги, пов'язані зі зміною соціальної ситуації.

В Україні перехід в середню школу співпадає з віком 9 років та продовжується впродовж всього періоду, який деякі вчені називають передпідлітковим (Д. Б. Ельконін, К. М. Поліванова, Г. А. Цукерман, W. Collins, M. Jonson, J. Lipsitz) і

визначають його як кризовий період в житті не тільки дитини, але і всієї сім'ї (Славутская Е. В., 2015). Крім того, що цей вік пов'язан з фізіологічними змінами, появою новоутворень, розвитком психічних функцій, характеру мислення, відбуваються зміни й у відносинах з батьками, вчителями та однолітками (Hill, N. E., Bromell, L., Tyson, D. F., & Flint, R., 2007). При цьому діти продовжують потребувати у підтримці батьків та значущих дорослих. І саме ця підтримка визначатиме подальший успіх в психосоціальному розвитку підлітків (Fosco, Stormshak, Dishion, & Winter, 2012).

Під терміном психосоціальне благополуччя розуміють великий діапазон різного роду обставин та станів, але нам близька думка представників «позитивного» напрямку, які вкладають у це значення такі показники, як внутрішня мотивація та наявність умов для самореалізації (Peterson, Park, Seligman, 2005; Cavill, Kahlmeier and Racioppi, 2006).

Середній вік проявлення тривожних розладів приходить приблизно на 11 років, тобто, на передпідлітковий період. Інколи тривожні прояви розуміються дорослими як неправильна поведінка, сором'язливість, лінь. Дійсно, дітям буває важко ідентифікувати свої відчуття, але для того, щоб знизити вплив тривоги та визначити стратегію позбавлення від неї, підліток має знати звідки та в яких випадках проявляються тривожні відчуття.

Одним із видів тривожних розладів є розлад у вигляді уникнення (соціальна тривожність). Для дітей з високим рівнем інтерналізованих симптомів характерні боязкість і гальмування, які ускладнюють процес навчання. В таких випадках справжні здібності дитини стають помітними тільки при виключно сприйнятливих умовах виховання (А. В. Микляева, П. В. Румянцева, 2007).

Сепараційна тривога (тривожний розлад у зв'язку зі страхом розлуки) зустрічається у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку та вважається нормою, але симптоми сепараційної тривоги у більш дорослих дітей можуть бути фактором ризику для виникнення інших тривожних розладів та панічних атак. Серед причин сепараційної тривоги виокремлюють, зокрема, непослідовність виховання і конфлікт між прагненням до сепарації та симбіозу одночасно. Отже,

батькам треба бути дуже обережними з проявами турботи, піклування, застосування покарань та заохочень, бути послідовними під час щоденного спілкування і виконання щоденних справ з дитиною, що дорослішає (Oaklander, 1989).

Сепараційна тривога дуже часто маскується під шкільну фобію, яка є проявом соціальної фобії, тобто розладу у вигляді уникнення. В підлітковому віці довготривала затримка психосоціального розвитку призводить до порушень у спілкуванні з однолітками, ускладнює процес навчання.

Щодо генералізованих тривожних розладів у дітей і підлітків, то в їх основі полягає переконання про ненадійність світу, неможливість знайти надійну фігуру у вигляді дорослих та опертися на неї. Дуже часто розлад пов'язан із ситуаціями, коли діти бояться не виправдати занадто високі очікування батьків від них, коли батьки покладають занадто багато відповідальності, до якої діти ще не готові.

Аналіз наукового матеріалу дозволяє зробити висновки, що психологічний склад вікового періоду з 9 до 12 років недостатньо вивчено в умовах сьогодення. Звичайно, батьки розуміють, що дорослі діти потребують як турботи, так і автономності одночасно, але їм важко визначити кордони самостійності та межі допомоги. Наприклад у виконанні домашніх завдань в школі батьків турбує питання, чи варто покладати на дитину повну відповідальність за процес навчання, або втручатись та контролювати. Адже й сама освітня система передбачає одночасно індивідуалізований підхід до кожного учня і разом з тим вимагає більшої активності в навчанні. Саме ця проблема визначила актуальність теми дослідження.

Отже, метою дослідження є виявлення особливостей психосоціального функціонування, дослідження рівню інтерналізованих і екстерналізованих симптомів та виявлення тривоги у дітей передпідліткового віку в сім'ях з різним відношенням до шкільного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. В емпіричному дослідженні взяли участь 50 осіб – батьків п'ятикласників харківської загальноосвітньої школи I-III ступенів №103, м. Харків. Перед проведенням дослідження ми поспілкувались з респондентами на предмет відношення до шкільного навчання їх дітей та розділили учасників на 2 однакових вибірки: батьки,

які зовсім перестали втручатись у шкільні уроки своїх дітей, починаючи з 5 класу, та батьки, які допомагають дітям робити шкільні завдання і цікавляться їх шкільними успіхами. Важливо, що всі учасники експерименту прискіпливо відносились до шкільних завдань своїх дітей в період навчання в молодшій школі та робили уроки разом з ними.

Для діагностики психосоціального функціонування дітей передпідліткового віку використовувалась методика М. Джеллінека та М. Мерфі «Перелік дитячих симптомів» в українській адаптації «Перелік дитячих симптомів» PSC-UKR та Y-PSC-UKR (Луценко, Штриголь, Міхановська, 2019).

Зазначена методика розроблена у 1988 році для виявлення соціальної дисфункції дітей. Призначена для розпізнавання когнітивних, емоційних і поведінкових проблем та може використовуватись у діагностуванні дітей від 4 до 18 років. Також у тесті присутні субшкальні показники: інтерналізація та екстерналізація.

Для діагностики рівня тривожності використовували скринінговий опитувальник емоційних розладів, пов'язаних із тривогою у дітей SCARED-P – версія для батьків. За результатами діагностування підтверджується або не підтверджується присутність тривожного розладу у дитини, а також виявляється тривога конкретного типу розладу: генералізований тривожний розлад, сепараційна тривожність, соціальна фобія, шкільна фобія (Коробка, 2020).

При обробці даних використовувався метод математичної статистики – парний t-критерій Ст'юдента.

Результати та дискусії. Порівняння рівня психосоціального функціонування серед дітей передпідліткового віку в сім'ях, де дорослі зовсім відсторонились від шкільного життя, домашніх уроків та передали всю відповідальність за це своїм дітям, а також в сім'ях, в яких навпаки, до школи ставляться як до спільного сімейного обов'язку, виявило розбіжності за шкалою «психосоціальне функціонування» та за субшкалою «інтерналізація». Щодо субшкали «екстерналізація» – різниці між вибірками не виявлено (таблиця 1).

Таблиця 1

Показники психосоціального функціонування та рівня інтерналізованих і екстерналізованих симптомів серед дітей передпідліткового віку в сім'ях з різним відношенням до шкільного навчання ($M \pm \sigma$)

Шкали	Батьки, які не втручаються у шкільне навчання своїх дітей	Батьки, які продовжують вчити уроки разом зі своїми дітьми	t	p
Показник психосоціального розвитку	1.42 ± 7.14	0.89 ± 4.47	4.57	0.001
Інтерналізація	0.68 ± 3.41	0.49 ± 2.45	7.56	0.01
Екстерналізація	1.17 ± 5.86	0.53 ± 2.67	1.06	0.05

Діти батьків, які не втручаються у їх шкільне навчання показали більш низький результат за рівнем психосоціального розвитку. Крім того, в першій вибірці високі показники інтерналізації в порівнянні з другою вибіркою.

Щодо екстерналізованих симптомів, дослідження показало, що діти в обох вибірках мають середній рівень їх розвитку.

Отримані результати можуть свідчити про важливість дорослої фігури в соціальному житті дітей, які недавно переступили поріг середніх класів.

Крім цього, дітям передпідліткового віку необхідно передавати частину відповідальності за результати свого навчання батькам і в деяких ситуаціях орієнтуватись на контроль з їх сторони.

Цікаво, що зовнішні симптоми психосоціального розвитку в даному дослідженні не виражені в обох вибірках. Хоча делінквентна поведінка часто викликана фактором батьківської відкинутості, бажанням привернути на себе увагу, в нашому випадку високі бали за шкалою «екстерналізація» отримали тільки декілька учасників в першій вибірці, але це ніяк не вплинуло на загальний результат і не показало достовірність різниці між групами. При цьому, в другій вибірці високий бал за цією субшкалою не отримав жоден з учасників експерименту.

Проблеми психосоціального функціонування нерідко базуються на тривожних розладах дітей, ускладненні вербалізації проявлення своїх відчуттів, особливо, коли батьки

не сприймаються як надійні фігури.

Результати дослідження рівня тривоги серед школярів середніх класів представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

Показники рівня тривоги серед дітей перепідліткового віку в сім'ях з різним відношенням до шкільного навчання (M ± σ)

Шкали	Батьки, які не втручаються у шкільне навчання своїх дітей	Батьки, які продовжують вчити уроки разом зі своїми дітьми	t	p
Загальний рівень тривожності	0.97 ± 4.87	0.93 ± 4.67	7.6	0.001
Соматичні симптоми тривоги	0.35 ± 1.76	0.33 ± 1.67	0.7	–
Генералізований тривожний розлад	0.34 ± 1.73	0.25 ± 1.28	1.7	–
Сепараційна тривога	0.25 ± 1.27	0.17 ± 0.86	3.5	0.001
Соціальна фобія	0.33 ± 1.65	0.48 ± 1.44	4.2	0.001
Шкільна фобія	0.32 ± 1.6	0.28 ± 1.44	7.2	0.001

Порівняння показало, що загальний рівень тривожності вище у дітей, батьки яких відсторонені від їх шкільного життя і не втручаються у виконання домашніх завдань. Особливо ця різниця стосується шкали «шкільна фобія», яка негативно впливає не тільки на навчання, але й на весь психосоціальний розвиток. Проявлення шкільної тривожності доволі різноманітне – від проблем уникання, замкненості, скарг соматичного характеру – тобто, інтерналізованих симптомів психологічного неблагополуччя до екстерналізованих проблем: агресивної поведінки, гіперактивності. Разом з цим, в основі таких протилежних поведінкових проявлень лежить синдром шкільної тривоги (шкільної фобії).

Істотно відрізняються результати в вибірках й за шкалами «соціальна фобія» та «сепараційна тривога». Проявлення цих видів тривоги також підтверджує наявність інтерналізованих проблем.

Решта показників суттєво не відрізняється або потребують більш поглибленого діагностування.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Отримані результати дозволяють зробити наступні висновки:

Діти передпідліткового віку, батьки яких повністю відсторонились від їх шкільного життя з 5 класу, дещо соціально дезадаптовані та мають проблеми інтерналізованого (внутрішнього) характеру. Відповідно до теоретичної моделі Т. М. Ахенбаха інтерналізовані симптоми проявляються у вигляді проблем уникання, замкненості, тривоги та в окремих випадках – депресії. Що саме і показали результати діагностування рівня тривожності. Високі показники за шкалами «сепараційна тривожність», «шкільна фобія» та «соціальна фобія» методики SCARED-P, які отримали учасники першої вибірки, свідчать про потребу дітей перепідліткового віку спиратися на батьківську підтримку в їх шкільному житті, адже навчальна діяльність в цей період є провідною.

Між дослідженими групами не виявлено істотної різниці в показниках більш серйозних поведінкових проблем, виражених зовні. В такому разі можна припустити, що неухаги до шкільного життя з боку батьків все ж таки недостатньо, щоб діти вважали себе зовсім самотніми, кинутими дорослими і демонстрували відверту опозиційну поведінку.

Психосоціальні дисфункції супроводжуються різними видами соматичних, психічних та психосоціальних проблем, які можуть викликатись надмірним використанням дітьми інтернету, недостатнім піклуванням з боку батьків, деякою педагогічною занедбаністю.

Результати дослідження будуть корисними для батьків дітей передпідліткового віку, педагогів і шкільних психологів. Перспективами подальших розвідок у цьому напрямку ми плануємо розширити вибірку, дослідити саме причину психосоціальних проблем дітей перепідліткового віку, а також застосувати для дослідження додаткові методи та методики.

Список використаних джерел

- Выготский, Л. С. Собрание сочинений: в 6 т. Т. 4 : Детская психология / ред. Д. Б. Эльконин. Москва : Педагогика, 1984. 432 с.
- Коробка О. Діагностика та лікування тривожних розладів у дітей і підлітків. *НейроNEWS: психоневрологія та нейропсихіатрія*. 2020. № 9 (120). С. 48–54.

- Микляева А. В., Румянцева П. В. Школьная тревожность: диагностика, профилактика, коррекция. СПб. : Речь, 2007. 248 с.
- Міхановська Н. Г., Штриголь Д. В., Луценко О. Л., Куратченко І. С. Психодіагностичний комплекс для оцінки наслідків домашнього насильства у дітей: метод. посіб. Київ : УкрСіч, 2019. 80 с.
- Славутская Е. В. Закономерности психосоциального развития школьника в предпубертковом возрасте : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13. Казань, 2015. 331 с.
- Cavill N., Kahlmeier S., Racioppi F. Physical activity and health in Europe: evidence for action. Copenhagen, 2006. 55 p.
- Clinical Practice Guideline for the Assessment and Treatment of Children and Adolescents With Anxiety Disorders. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*. 2020. Vol. 59 (10). P. 1107–1124.
- Fosco G. M., Stormshak E. A., Dishion T. J., Winter C. E. Family relationships and parental monitoring during middle school as predictors of early adolescent problem behavior. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*. 2012. Vol. 41(2). P. 202–213.
- Hill N. E., Bromell L., Tyson D. F., Flint R. Developmental commentary: Ecological perspectives on parental influences during adolescence. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*. 2007. Vol. 36 (3). P. 367–377.
- Oaklander V. Windows to Our Children: A Gestalt Approach to Children and Adolescents. *Gestalt Journal Press*, 1989. 348 p.
- Peterson C., Park N., Seligman M. Orientations to happiness and life satisfaction: the full life versus the empty life. *Journal of Happiness Studies*. 2005. № 1 (6). P. 25–41.
- Phifer L. W., Crowder A. K., Elsenraat T., Hull R. CBT Toolbox for Children and Adolescents: Over 200 Worksheets & Exercises for Trauma, ADHD, Autism, Anxiety, Depression & Conduct Disorders. Pesi Publishing & Media, 2017. 252 p.

References

- Cavill, N., Kahlmeier, S., & Racioppi F. (2006). *Physical activity and health in Europe: evidence for action*. Copenhagen.
- Clinical Practice Guideline for the Assessment and Treatment of Children and Adolescents With Anxiety Disorders (2020). *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 59(10). 1107-1124.
- Fosco, G. M., Stormshak, E. A., Dishion, T. J., & Winter, C. E. (2012). Family relationships and parental monitoring during middle school as predictors of early adolescent problem behavior. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 41(2), 202-213.

- Hill, N. E., Bromell, L., Tyson, D. F., & Flint, R. (2007). Developmental commentary: Ecological perspectives on parental influences during adolescence. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 36(3), 367-377.
- Korobka, O. (2020). Diahnostyka ta likuvannia tryvoznykh rozladiv u ditei i pidlitkiv [Diagnosis and treatment of anxiety disorders in children and adolescents]. *NeuroNEWS: psykhonevrolohiia ta neiropsykhiatriia* [NeuroNEWS: neuropsychiatry and neuropsychiatry], 9(120), 48-54 [in Ukrainian].
- Mikhanovska, N. H., Shtryhol, D. V., Lutsenko, O. L., & Kuratchenko, I. Ye. (2019). *Psyhodiagnostychnyi kompleks dlia otsinky naslidkiv domashnoho nasylstva u ditei: metodychnyi posibnyk* [Psychodiagnostic complex for assessing the consequences of domestic violence in children: toolkit]. Kyiv: UkrSich [in Ukrainian].
- Miklyaeva, A. V., & Romyanczeva, P. V. (2007). *Shkol`naya trevozhnost` : diagnostika, profylaktika, korrekciya* [School anxiety: diagnosis, prevention, correction]. SPb.: Rech [in Russian].
- Oaklander V. (1989). Windows to Our Children: A Gestalt Approach to Children and Adolescents. *Gestalt Journal Press*.
- Peterson, C., Park, N., & Seligman, M. (2005). Orientations to happiness and life satisfaction: the full life versus the empty life. *Journal of Happiness Studies*. 1(6), 25-41.
- Phifer, L. W., Crowder A. K., Elsenraat T., & Hull R. (2017). *CBT Toolbox for Children and Adolescents: Over 200 Worksheets & Exercises for Trauma, ADHD, Autism, Anxiety, Depression & Conduct Disorders*. Pesi Publishing & Media.
- Slavutskaya, E.V. (2015). *Zakonomernosti psikhosotsial`nogo razvitiya shkol`nika v predpodrostkovom vozdaste* [Patterns of psychosocial development of a schoolchild in pre-adolescence] (PhD diss.). Kazan [in Russian].
- Vygotskij, L. S. (1984). *Sobranie sochinenij: v 6 t T. 4: Detskaja psihologija red. D. B. Jel'konin* [The Collected Works of L.S. Vygotsky in 6 v V. 4: Child psychology edited by D. B. Elkonin]. Moscow: Pedagogika [in Russian].

K. Berezina, S. Kotenko, A. Malysheva

PSYCHOSOCIAL FUNCTIONING OF PRE-ADOLESCENT CHILDREN IN FAMILIES WITH DIFFERENT ATTITUDES TOWARDS SCHOOLING

The article is devoted to the analysis of differences in the psychosocial functioning of adolescents in families with different attitudes to school responsibilities. Modern school education provides a lot of space for creativity, the choice of methods of mastering the program, which, at the same time, is becoming more demanding. It can be difficult for parents to determine the extent to which they give their children homework responsibility. This is especially true for adolescents

(9-12 years old), who no longer seem to need help and control in the school process. At the same time, complete lack of control can cause alarm on the part of all participants in this complex process.

An experimental study found that adolescents whose parents do not consider it appropriate to interfere in the school process, show a low level of psychosocial development. This result may mean that these children lack the ability to perform daily activities and enter into relationships with people in a way that satisfies both parties. Most middle school students with low levels of psychosocial functioning usually have internalization problems. That is, it is difficult for them to show themselves and be socially active. Whereas externalized (external) symptoms of psychosocial development disorders are not expressed in both groups.

An additional study of the level of anxiety revealed differences between the groups on the scales "separation anxiety", "social phobia" and "school phobia". In families where parents have dropped out of school for their children, starting in middle school, the level of anxiety on these scales is higher. On the scales "somatic symptoms of anxiety", "generalized anxiety disorder" there are no significant differences between the samples - in both groups, the indicators on these scales do not exceed an acceptable level. Thus, it can be assumed that the complete non-interference of parents in the school process of children in middle school can be perceived by them as a lack of parental attention, which affects the confidence in support in school activities, which, nevertheless, occupies a large place in children's daily lives. school age.

Keywords: psychosocial functioning, psychosocial well-being, pre-adolescence, schooling, anxiety disorders, separation anxiety, school phobia, social phobia.

Надійшла до редакції 30.05.2021 р.